

BAROQUENESS IN LITURGICAL MUSIC OF UKRAINE OF THE XVII–XVIII CENTURIES

Sapozhnik Olga – PhD Pedagogical sciences, Associate Professor,
Master's degree of the Department of Academic and Variety Vocals and Sound Engineers
of the National Academy of Managemential Staff of Culture and Arts,
Kyiv

The article analyzes the characteristic features of baroque Ukrainian liturgical music of the XVII–XVIII centuries, the contribution of Baroque musical culture to the formation of ethno-national mentality. The influence of «baroque» liturgical music of Ukraine of the XVII–XVIII centuries on the formation of national style of musical culture and cultural self-consciousness of Ukrainians is revealed.

Key words: Ukrainian Baroque, liturgical music, partesque singing, song-singing orthodoxy, cultural identity, ethno-national mentality.

UDC 7.034.7:783.2 (477):008 «18/19»

BAROQUENESS IN LITURGICAL MUSIC OF UKRAINE OF THE XVII-XVIII CENTURIES

Sapozhnik Olga – PhD Pedagogical sciences, Associate Professor,
Master's degree of the Department of Academic and Variety Vocals and Sound Engineers
of the National Academy of Managemential Staff of Culture and Arts,
Kyiv

The article analyzes the characteristic features of baroque Ukrainian liturgical music of the XVII-XVIII centuries, the contribution of Baroque musical culture to the formation of ethno-national mentality. The influence of baroque liturgical music of Ukraine of the XVII-XVIII centuries on the formation of national style of musical culture and cultural self-consciousness of Ukrainians is revealed. Some aspects of the transition to the new system of recording church music, establishment in Ukrainian music practice of multi-voiced, part-time singing are highlighted, its characteristic features are outlined.

The purpose of the study. Based on the experience of establishing the Byzanthian ecclesiastical monodia in Kievan Orthodoxy, to explore the contribution of Baroque musical culture in the formation of ethno-national mentality. To reveal the influence of «baroque» liturgical music of Ukraine of the XVII–XVIII centuries on the formation of national style of culture and cultural consciousness of Ukrainians.

The methodology of the study consists in the combination of art and cultural approaches to the study of the phenomenon of the Ukrainian Orthodox Baroque, as well as in the use of dialectical methods of analysis, synthesis, matching, generalization in the consideration of the relationship and mutual influence of Orthodox Baroque music and the spiritual and sensual sphere of the Ukrainian cultural soul.

Scientific novelty consists in the application of the basic principles of systematization of concepts of Baroque proto-aesthetics to the analysis of Ukrainian liturgical music of the XVII–XVIII century.

The practical significance of the study of this process is permanently relevant in philosophical, worldview, cultural, moral and educational and artistic and aesthetic aspects.

Conclusions. The era of Ukrainian Baroque is characterized by the originality of national church music, which manifested itself in a harmonious combination of canonical Liturgical musical traditions with folk melos.

Key words: Ukrainian Baroque, liturgical music, partesque singing, song-singing orthodoxy, cultural identity, ethno-national mentality.

Надійшла до редакції 29.09.2020 р.

УДК 782.7

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ АСПЕКТИ КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ М. МЕТНЕРА

Джулай Ганна Андріївна – кандидат філософських наук,
заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри сольного співу,
Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової, м. Одеса
<http://orcid.org/0000-0003-49280261>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.317](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.317)
dzulajanna8@gmail.com

Зосереджено увагу на типологічних ознаках камерно-вокальної спадщини М. Метнера, що формувалася на основі очевидного протистояння композитора експериментально-авангардній лінії музичного модерну початку ХХ століття. Виявлено ключову роль в його вокальній творчості надбання російської та німецької романтичної музичної класики. Обґрунтовано новачність його пізньої вокальної лірики, представлені композиціями ор. 41 («Соната-вокаліз», «Сюїта-вокаліз»), поетика яких тяжіє до синтезу вокальних та інструментальних форм.

Ключові слова: камерно-вокальна творчість М. Метнера, «Муза і мода», романс, пісня, вокаліз, модерн.

Постановка проблеми. «Радість моя полягає не в перспективі моєї особистої популярності, слави, пошани тощо – всього, чого я не тільки не чекаю, але навіть побоююсь, а в свідомості, що, може бути, скромна моя робота всього життя не була марною, як мені іноді стало здаватися за останні роки» [7]. За цим щоденниковим записом М. Метнера постає благородна постать справжнього служителя мистецтва, постаті неординарної навіть для блискучої епохи культурного ренесансу початку ХХ ст.

Художник самобутньої індивідуальності, чудовий композитор, піаніст і педагог, М. Метнер у повній мірі не долучався до жодного з музичних стилів, характерних першій пол. ХХ ст. Наближаючись частково до естетики німецьких романтиків (Ф. Мендельсон, Р. Шуман), а з російських композиторів – до С. Танєєва і О. Глазунова, М. Метнер був разом із тим художником, спрямованим до нових творчих горизонтів. Його багато що поєднує з геніальними особистостями І. Стравінського і С. Прокоф'єва.

Серед композиторів-сучасників М. Метнер посів особливе місце. Він не лише цілком свідомо протистояв своєю музикою численним гармонічним нововведенням модерну, а й спробував теоретично обґрунтувати свою позицію в книзі «Муза і мода», де показав глибоке розуміння основ музичної мови його епохи та її духовно-естетичних підстав.

Своєю «аскетичною» за своїми виразними засобами творчістю М. Метнер продемонстрував невичерпність європейської класичної музичної традиції. Але сучасники композитора за його «старомодністю» не завжди могли розгледіти справжнього і глибокого художника. І сьогодні творчість цього музиканта все ще залишається недостатньо оціненою. Сказане співвідносно не лише з його фортепіанною спадщиною, яка сьогодні переживає свій виконавський і дослідницький «ренесанс», але, перш за все, з його камерно-вокальною творчістю.

У представленій статті акцент зроблено на вокальних творах М. Метнера, широко затребуваних у сучасній педагогічній та концертній вокально-виконавській практиці, які при цьому не стали поки предметом узагальнюючого музикознавчого і виконавського аналізу, що й обумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз досліджень і публікацій. У спадщини М. Метнера була не проста доля як у виконавському, так і дослідницькому плані. Його діяльність до недавнього часу не отримала широкого висвітлення ані в зарубіжному, ані вітчизняному музикознавстві, хоча ще за життя привертала увагу російської музичної критики. Про Метнера-піаніста і композитора писали М. Мясковський, Б. Асаф'єв [1], Гр. Прокоф'єв, М. Кашкін, Ю. Енгель. Однак до середини 60-х років ХХ ст. у радянських і зарубіжних музичних словниках та енциклопедіях містилися лише короткі статті, що стосувалися, як правило, загальних фактів діяльності музиканта. На думку О. Долинської, «в більшості статей наполегливо проводиться думка про *несвоєчасність* і певну ретроспективність метнерівського мистецтва, коріння якого сходять (на думку більшості критиків) до класичної та пізньоромантичної німецької музичної культури» [3; 5].

Наприкінці 60-х років у світ виходить цитована вище монографія О. Долинської, в якій, на основі узагальнення відомої на той момент бібліографії, представлена біографія композитора і короткий огляд його творчості. У 1981 р. опублікована збірка спогадів, статей і матеріалів, присвячених питанням творчої біографії М. Метнера, а також оцінкам його спадщини [8]. Цей період ознаменований публікацією Д. Житомирського, що являє собою і понині найбільш ґрунтовне узагальнення стильової специфіки творчості композитора [4].

Останні десятиліття відзначені не лише істотною переоцінкою вітчизняної культурної спадщини (зокрема і музичної) межі ХІХ–ХХ ст., а й творчості М. Метнера. Певний підсумок названим дослідженням підводить збірник «Микола Метнер: питання біографії і творчості» [13], в якому постать композитора представлена в широкому історико-культурологічному та стильовому контексті культури «Срібного століття». Назване видання також доповнює публікація книги М. Метнера «Муза і мода» [9], яку можна вважати своєрідним творчим маніфестом композитора, узагальнюючим його жанрово-стильову і духовно-естетичну позицію. Виділяємо також матеріали дисертацій і публікації О. Кірносолової, Г. Штром [16], К. Подпорінової [14], Г. Народецької [12], В. Коннова [5]. Проте, стильове багатство і різноманітність вокального спадщини М. Метнера, що становить досить яскраве явище культури першої пол. ХХ ст., і нині потребує узагальнень музикознавчого та історико-культурологічного порядку.

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційних особливостей вокального спадку М. Метнера в контексті традицій вітчизняної музичної культури першої пол. ХХ ст.

Методологічною базою дослідження є інтонаційна концепція музики в ракурсі аналітико-музикознавчого, жанрово-стильового аналізу, успадкованих від Б. Асаф'єва та його послідовників. Водночас для даної роботи вельми суттєвими виявилися також історико-культурологічний та міждисциплінарний підходи, що дозволяють обґрунтувати поетико-інтонаційну унікальність камерно-вокальної творчості М. Метнера у річищі творчих шукань європейської культури першої пол. ХХ ст. *Наукова новизна* роботи визначається тим, що в ній вперше узагальнена жанрово-

стильова специфіка та еволюція вокального спадку М. Метнера, узгоджена з базовими духовно-естетичними настановами його творчої діяльності.

Виклад основного тексту дослідження. Творча спадщина М. Метнера охоплює понад 60 опусів, більшість з яких представлена фортепіанними творами і романсами. На думку П. Васильєва, «творчість Метнера є вельми істотною не лише за своїм змістом, але і за обсягом. Йому потрібно було багато часу, щоб здійснити всі свої задуми. В ім'я цього він шукав «тиші і самотності», виключно дбайливо ставився до свого часу, переймаючись «життєвою штовханиною, побаченням з людьми» в позаурочний час». Розмірковуючи далі про особливості творчої роботи композитора, цитований автор також відзначав, що, «будучи в своєму мистецтві майстром першого рангу, майстром, що не написав жодної довільної ноти, Метнер дбав про створення умов, необхідних для вироблення досконалої ясності і чіткості індивідуального почерку <... > Його твори глибоко людяні за своєю суттю, і він жодним чином не є художником, що відгородився від людей у “вежі зі слонової кістки”» [8; 75].

Своєрідність творчої спадщини композитора, що свідомо обмежився у своїй діяльності сферою фортепіанної та камерно-вокальної музики, диктує необхідність певних стильових узагальнень його творчості. Свого часу М. Метнер відзначав, що «кожен художник повинен бути одночасно і сучасним і старим як світ» [11; 13]. У даних словах досить чітко простежується зазначена вище «ретроспективна» творча позиція композитора, який в епоху розквіту модернізму зберігав вірність класичній традиції в мистецтві.

Необхідно відзначити, що подібна позиція на рівні власного самовідчуття неодноразово озвучувалася самим М. Метнером. В одному з листів він зазначав таке: «Від себе у вигляді “автобіографічної” замітки можу додати, що народився я в 1879 році із запізненням на одне століття, роблячи висновок з тієї обставини, що жодним чином не можу змусити себе плисти з сучасними музичними течіями і весь час змушений плисти *проти* течії» [10; 307].

Крайня неприязнь до «сучасних музичних течій» – один із лейтмотивів листів М. Метнера, його публіцистичних висловлювань та духовно-творчих настанов, найбільш повно узагальнених у його записниках [11], а також у роботі «Муза і мода» [9]. Культурно-історичні реалії сучасності та їх духовну сутність композитор оцінює з позицій «духу заперечення, духу сумніву, відносності і релятивізму», що обумовлюють його позицію протистояння даним процесам і «необхідності стояння на своєму посту!» [11; 46]. Музичний досвід попередніх епох у свідомості М. Метнера асоціюється з бездонним «колодязем, на дні якого зберігаються закони музики» [9; 58], актуальні як в осягненні духовних підстав мистецтва минулого, так і відкритті «нових берегів» художньої творчості сучасності.

Подібна позиція знаходить відкладення в авторському стилі М. Метнера, який, за словами Д. Житомирського, «...в основі своїй залишався майже незмінним; це обумовлено, зрозуміло, і самим характером метнерівської творчості, яка ніби і не знала ризикованих проб, експериментів, випадкових імпульсів; творчості, завжди (і в цілому, і в деталях) продуманої, на рідкість об'єктивної» [4; 283].

Разом із тим, «йдучи проти течії» М. Метнер, по суті, шукав власного шляху у сфері музичної культури свого часу, який фактично можна співвіднести з пошуками неокласицизму. «Ідеал Метнера, як це помітно з багатьох його висловлювань – відродження до життя нестаріючих загальних норм класичного мистецтва. Йому хотілося відродити не якийсь певний стиль, не окремі художні прийоми або «правила» минулих часів, але класичний тип мистецтва в його широкому розумінні. Відродити властиве йому співвідношення ідей і засобів, правдивості і краси, сили і досконалості, виразності деталей і пропорційності цілого, оригінальності та глибокої ґрунтовності і ще багато визначальних рис мистецтва цього типу і рангу. Такою є <...> єдино прийнятна для Метнера антитеза “сучасним течіям”» [4; 292].

Сказане знаходить втілення і в апеляції композитора до класико-романтичних музичних форм (соната, концерт, сюїта, пісня, романс, вокальний цикл тощо), і в прагненні до збереження в своїх творах тонально-ладової основи, класико-романтичної гармонії, що особливо очевидно в його вокальних композиціях. Характеризуючи камерно-вокальну лірику М. Метнера, Б. Асаф'єв свого часу зазначав: «Обережний модернізм поєднувався в ній із суворо традиційним мисленням» [1; 84].

Таким чином, і в своїй книзі «Муза і мода», і в творчості, М. Метнер фактично стояв на позиціях захисту основ «до авангардного», або «не авангардного» мистецтва. Творчості композитора «...з її незмінним акцентом на внутрішній якості, а не зовнішній ефектності, ... спираючись на вічні, а не мінущі цінності, судилося назавжди залишатися відгородженою від усього цього екстремістського модерністського руху непроникною стіною» [17; 198].

Найважливішим моментом даної позиції можна також вважати національну характерність його творчості. Особистість М. Метнера, так само як і його спадщина в різні часи оцінювалася на рівні сполучної ланки російської і німецької культур. Так, характеризуючи переваги вокальної лірики М. Метнера, Б. Асаф'єв писав про неї як про «умиротворено-споглядальну глибоко поетичну і ґрунтовну

музику, в якій з'єдналася культура німецької наївно-чутливої пісенності (щось від Брамса, але не від чуттєвого Вольфа) з російською задушевністю і ніжністю» [1; 83]. Л. Сабанєєв виводить стиль М. Метнера з «німецької культури» [15; 79], що мала, так само як і культ Й. Брамса, широкий резонанс у російському музично-художньому світі у другій половині XIX століття. Причина подібної оцінки є очевидною і в німецьких «коріннях» роду Метнерів [8], і в особливому духовно-філософському інтересі не лише у родині композитора, але й в російській культурі загалом до творчості корифеїв німецької літератури, зокрема до Й. В. Гете [5].

Разом із тим, незважаючи на очевидну відсутність явно виражених російських фольклорних цитат в його творах, композитор завжди вважав себе росіянином. Особливо очевидно ця позиція проявилася в його творчості і в світогляді в період вимушеної еміграції, в його переживаннях із приводу долі батьківщини на початку II Світової війни. Говорячи про «зчеплення» в музичній мові М. Метнера традицій російського мелосу з німецькою композиторською технікою і про іноді домінуючу роль останньої, І. Яссер підкреслює, що це «...жодним чином не позбавляє самого Метнера глибокого зв'язку з російською музичною культурою, так само як, скажімо, суто французька витонченість, успадкована Шопеном від своїх предків по батьківській лінії, жодним чином не позбавляє його польської самобутності <...> Незважаючи на перейняту їм від “чужих” гігантську технічну майстерність, остання все ж таки не стоїть у центрі його художньої творчості. Справжня серцевина метнерівської музики – це особливий стан почуттів, що незмінно вражає слухача як внутрішньо зосереджений і разом із тим душевно зігрітий роздум. Поєднання ж це якраз і є найбільш близьким слов'янській і, зокрема, російській налаштованості» [17; 210].

М. Метнером написано понад сто вокальних творів, зокрема «Сюїта-вокаліз», що складається з п'яти частин. Особливого роду інтерес композитора до названої сфери творчості багато в чому обумовлений не лише його німецько-російськими «коріннями» і значущістю в них вокальної складової, а й загально-естетичними, творчими позиціями, відповідно до яких, власне, спів сприймався М. Метнером на рівні першооснови музичного мистецтва і виконавства як таких. Сказане знайшло відкладення і в його відомих афоризмах: «Співати! Частіше співати, наспівувати, виспівувати свої думки...» [11; 54]; «На початку була пісня <...> Музика *наспівує* про невимовне. Для невимовного ж потрібні не слова, а самі смисли» [9; 10].

У своїй камерно-вокальній творчості М. Метнер послідовно використовував ознаки трьох базових вокальних жанрів – «романсу», «пісні» і «віршу». При цьому лише перші вокальні твори композитора (ор. 1 і 3) визначені ним саме як «романси». Найменування «пісня» трапляється у багатьох композиторів російської школи, але в жодного з них воно не застосовується з такою послідовністю як у М. Метнера. Починаючи з ор. 6, у жанрових визначеннях його творів чергуються «пісні» та «вірші».

Необхідно відзначити, що, апелюючи до терміну «пісня», М. Метнер, відповідно до зазначеної вище авторської полінаціональної позиції, з одного боку, відтворює, власне, російську камерно-вокальну традицію. З іншого боку, його вокальні твори в повній мірі демонструють зв'язок зі стилістикою німецько-австрійської Lied, творчо сприйнятої композитором крізь спадщину Р. Шумана, Ф. Шуберта, Й. Брамса та інших авторів. Жанр «віршу», в порівнянні з «піснею», у М. Метнера являє собою більш масштабну і вільну в структурному плані композицію, що являє часом досить розгорнуті лірико-драматичні сцени.

Генетичний зв'язок і приналежність М. Метнера до двох культур – російської і німецької – знайшли відбиток і в текстово-поетичних перевагах композитора. Серед російських поетів композитор виділяє О. Пушкіна, Ф. Тютчева. З німецьких авторів він віддає перевагу Й. В. Гете і Й. Ейхендорфу. Інтерес до названих авторів визначено не лише особистим ставленням М. Метнера до їх спадщини, а й епохою, в яку він жив і творив.

Для представників «Срібного століття» творчість цих поетів сприймалася не тільки на рівні втілення художньої досконалості поетичного мистецтва, а й як осередку тієї гармонії і узгодженості в світогляді та культурі, яких так потребувала їх неспокійна епоха, що балансувала на межі містеріальних осяянь і передчуття есхатологічних катастроф.

Вокальні твори М. Метнера на тексти російських поетів, на думку Т. Лівой [6], утворюють «романтико-психологізовану лінію» вокальної творчості композитора, орієнтовану на теми поетичного дару, покликання і призначення мистецтва («Муза», «Співак», «Відлуння», «Арїон», «Безсоння» та ін.), а також на роздуми про сенс життя, діалектику його коло-обігу, прагнення досягнути складні життєві протиріччя.

Апелюючи до російської поезії, М. Метнер у даних творах спирається на багатющий інтонаційний досвід і жанрову систему вітчизняної камерно-вокальної лірики XIX ст., генетично висхідної до творчості М. Глинки та його сучасників. Це проявляється в зверненні композитора до типології романсу, пісні, елегії, романсу національно-жанрового плану, «віршу» тощо.

З іншого боку, дані вокальні монологи демонструють якісно новий рівень співвідношення вокальної та фортепіанної партій, що дало свого часу право Ю. Енгелю визначити вокальні твори М. Метнера як «ліричні поеми для фортепіано та голосу». На думку критика, «Пісні Метнера, по суті, настільки ж п'єси для фортепіано як і для співу, якщо ще не більше» [16; 4]. Їх складна і тонко розроблена фортепіанна партія, нерідко виступає головним носієм образно-смыслового і інтонаційного змісту твору, сконцентрованого у вступних, інтерлюдіях і постлюдіях.

Твори М. Метнера, написані на тексти Й. В. Гете, Й. Ейхендорфа, а також Г. Гейне і Шаміссо, утворюють іншу, «класичну» (за визначенням Т. Лівої) «лінію» вокальної спадщини композитора. Вона, як зазначалося вище, спирається на німецьку вокально-романтичну традицію, творчо сприйняту композитором крізь пісенний доробок Р. Шумана, Ф. Шуберта і Й. Брамса. Для даних творів показовою є прозора фактура, жанрова стійкість, шубертівська співучість і простота мелодики. «Пісні» і «вірші» Й. В. Гете і Й. Ейхендорфа об'єднує також спільність структурних і музично-виразних засобів. За винятком пісні «Мимохідь» з ор. 6 і двох балад, включених до ор. 15, всі його твори «німецької традиції» відрізняються порівняно невеликим обсягом. У них виражено, як правило, один стан, один настрій.

Фортепіанна партія, зазвичай, однорідна за матеріалом і не превалює над вокальною, що і демонструє співвіднесення цих пісень з шубертівсько-шуманівською гілкою Lied і, водночас, відповідає жанрово-стильовій специфіці творчості М. Метнера.

Новаторська лінія вокальної спадщини М. Метнера репрезентована його двома творами ор. 41 – «Сонатною-вокалізмом» і «Сюїтоною-вокалізмом», що належать до зрілого періоду його творчості. Ці композиції являють собою унікальні твори в жанровій сфері вокальної музики ХХ ст., що практично не мають аналогів у творчості його сучасників (за виключенням, мабуть, «Вокалізу» С. Рахманінова). На думку О. Долинської, «ці твори відображають головну тезу, характерну вокальній творчості композитора: голос трактується ним як досконалий музичний інструмент, здатний стати провідником думок і почуттів. Вокальна партія в творах ор. 41 тонко, віртуозно розроблена і розкриває нові можливості людського голосу» [3; 52].

Творам цього опусу передують музичний епіграф у вигляді романсу «Святе місце» на текст Й. В. Гете. Його музика є джерелом інтонаційного матеріалу, з якого формується тематизм «Сонати-вокалізу», в той час як текст Й. В. Гете дає назви частинам «Сюїти-вокалізу».

Вибір цього віршу, на думку В. Коннова, далеко не випадковий. Він представляється символом всієї системи переконань М. Метнера, викладених у книзі «Муза і мода». Саме в епіграфі закладається і жанрова основа обох композицій, що тяжіє не лише до типології Сициліани, а й до різноманітних аспектів символістського тлумачення «топосу пасторальності» у всьому різноманітті його музично-історичних модифікацій.

Отже, в названих композиціях ор. 41 М. Метнер, звертаючись до форми вокалізу, фактично з'єднує дві різні жанрові сфери своєї творчості – вокальну лірику і фортепіанну сонату. Водночас, він представляє два структурні варіанти вирішення подібного жанрового синтезу: Соната-вокаліз ор. 41 № 1 – одночастинна композиція, що наближається до фортепіанної Сонати ор. 11, у той час як Сюїта-вокаліз ор. 41 № 2 є п'ятичастинним твором, в якому поєднуються ознаки сонатно-симфонічної, сюїтної і пісенної циклізації. Подібного роду жанровий синтез демонструє також апелювання М. Метнера до початкового зрощення названих сфер, висхідного до духовної вокально-співочої практики попередніх епох. При цьому сутність вокалізу генетично пов'язана з мистецтвом юбіляції і каллофонії, в той час як етимологія італійського «sonare» та перші зразки, власне, сонати знову-таки апелюють до вокальної практики [2; 193].

У подібного роду підході помітна не лише позначена вище «традиціоналістська» позиція композитора, але і його розуміння ролі новизни в сфері музичної творчості. Переосмислюючи відомий вислів М. Мусоргського, М. Метнер формулює сутність свого методу наступним чином: «“До нових берегів!” Коли стає не під силу жити по-старому <...> то доводиться мимоволі замислитись: як жити по-новому? У мистецтві ж це абсолютно неприйнятно. У мистецтві все і завжди має переживатися не по-новому, а заново, тобто в процесі вічного оновлення» [9; 116].

Висновки. Підводячи підсумок огляду жанрово-стильової специфіки камерно-вокальної творчості М. Метнера, необхідно відзначити, що вона формувалася на основі очевидного протистояння автора експериментально-авангардній «лінії» музичного модерну початку ХХ ст., що знайшло втілення не лише в його композиторській, а й музично-естетичній спадщині («Муза і мода»), що тяжіли до творчого осмислення і розвитку класичної традиції в мистецтві, представленій її німецько-австрійською (Ф. Шуберт, Р. Шуман, Й. Брамс) і російською «лініями». Сказане є очевидним і в поетичних перевагах автора, зосереджених на ліриці Й. В. Гете, Й. Ейхендорфа, Г. Гейне, а також О. Пушкіна, Ф. Тютчева та ін. Підсумком творчої діяльності М. Метнера стає поява оригінальних композицій «Сонати-вокалізу» та «Сюїти-вокалізу» (ор. 41), поезика яких апелювала до жанрового синтезу сонатного, сюїтного і пісенного циклів, що виявляв його початкову вокальну генезу.

Список використаної літератури

1. *Асафьев Б. В.* Русская музыка XIX и начала XX века. Ленинград : Музыка, 1979. 344 с.
2. *Валькова В. Б.* Соната. *Музыкальная энциклопедия*. в 6-ти т. Москва: Сов. энцикл., 1989. Т. 5. Ст-лб. С. 193–199.
3. *Долинская Е.* Николай Метнер: Монографический очерк. Москва : Музыка, 1966. 191 с.
4. *Житомирский Д.* Избранные статьи. Москва : Сов. композ., 1981. 392 с.
5. *Коннов В. П.* Романсы Н. Метнера на стихи Гете. *Гете в русской культуре XX века* / Под ред. Г. В. Якушевой; Науч. совет «История мировой культуры» РАН. 2-е изд., доп. Москва: Наука, 2004. С. 239–255.
6. *Левая Т. Н.* Русская музыка начала XX века в художественном контексте эпохи. Москва : Музыка, 1991. 168 с.
7. *Масловская Т.* Николай Метнер. URL: composer.ru/xxmidi/st/Met_Mas01.html (дата звернення: 18.02. 2020 р.).
8. *Метнер Н. К.* Воспоминания. Статьи. Материалы [сост.-ред. З. А. Апетян]. Москва : Сов. композ., 1981. 352 с.
9. *Метнер Н. К.* Муза и Moda. Paris : YMKA PRESS, 1978. 165 с.
10. *Метнер Н. К.* Письма / Сост. и ред. З. А. Апетян. Москва : Сов. композ., 1973. 615 с.
11. *Метнер Н. К.* Повседневная работа пианиста и композитора: Страницы из записных книжек / Сост. М. А. Гурвич, Л. Г. Лукомский; вступ. статья, коммент. П. И. Васильева. Москва : Музыка, 1979. 71 с.
12. *Народецкая А. В.* Камерно-вокальное творчество Н. К. Метнера в контексте музыкальной культуры «Серебряного века». *Вестник Башкирск. ун-та*. 2009. № 1 (Т. 14). С. 195–198.
13. *Николай Метнер: Вопросы биографии и творчества* / Сост. и науч. ред. Т. А. Королькова, Т. Ю. Масловская, С. Р. Федякин. Москва : Библиотека-фонд «Русское зарубежье» / «Русский путь», 2009. 240 с.
14. *Подпорінова К. В.* Соната в творчості М. К. Метнера як віддзеркалення ідейно-художньої концепції композитора: автореф. дис. ... канд. миств.: 17.00.03 / Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського. Харків, 2008. 19 с.
15. *Сабанеев Л.* История русской музыки. Москва : Работник Просвещения, 1924. 88 с.
16. *Штром А. А.* Роль фортепианной партии в камерно-вокальном творчестве Н. К. Метнера: дисс. ... канд. искусств.: 17.00.02 / Санкт-Петербург. гос. консерватория им. Н. А. Римского-Корсакова. Нижний Новгород, 2009. 197 с.
17. *Яссер И. С.* Искусство Николая Метнера. *Н. К. Метнер. Воспоминания. Статьи. Материалы* / сост.-ред., автор вступ. статьи, указателей З. А. Апетян. Москва: Сов. композ., 1981. С. 198–210.

References

1. *Asaf'yev B. V.* Russkaya muzyka XIX i nachala KHKH veka. L.: Muzyka, 1979. 344 s.
2. *Val'kova V. B.* Sonata // Muzykal'naya entsiklopediya v 6-ti tomakh. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1989. T. 5. Stlb. S. 193–199.
3. *Dolinskaya Ye.* Nikolay Metner: Monograficheskiy ocherk. Moskva: Muzyka, 1966. 191 s.
4. *Zhitomirskiy D.* Izbrannyye stat'i. Moskva: Sovetskiy kompozitor, 1981. 392 s.
5. *Konnov V. P.* Romansy N. Metnera na stikhi Gete. *Gete v russkoy kul'ture KHKH veka* / Pod red. G. V. Yakushevoy; Nauch. sovet «Istoriya mirovoy kul'tury» RAN – 2-ye izd., dop. Moskva: Nauka, 2004. S. 239–255.
6. *Levaya T. N.* Russkaya muzyka nachala KHKH veka v khudozhestvennom kontekste epokhi. Moskva: Muzyka, 1991. 168 s.
7. *Maslovskaya T.* Nykolay Metner. URL: composer.ru/xxmidi/st/Met_Mas01.html (data zvernennya: 18.02. 2020 r.).
8. *Metner N. K.* Vospominaniya. Stat'i. Materialy [sost.-red. Z. A. Apetyan]. Moskva: Sovetskiy kompozitor, 1981. 352 s.
9. *Metner N. K.* Muza i Moda. Paris: YMKA PRESS, 1978. 165 s.
10. *Metner N. K.* Pis'ma / Sost. i red. Z. A. Apetyan. Moskva: Sovetskiy kompozitor, 1973. 615 s.
11. *Metner N. K.* Povsednevnyaya rabota pianista i kompozitora: Stranitsy iz zapisnykh knizhek / Sost. M. A. Gurvich, L. G. Lukomskiy; vstup. Stat'ya, komment. P. I. Vasil'yeva. Moskva: Muzyka, 1979. 71 s.
12. *Narodetskaya A. V.* Kamerno-vokal'noye tvorchestvo N. K. Metnera v kontekste muzykal'noy kul'tury «Serebryanogo veka» / *Vestnik Bashkirskogo universiteta*. 2009. № 1 (T. 14). S. 195–198.
13. *Nikolay Metner: Voprosy biografii i tvorchestva* / Sost. i nauch. red. T. A. Korol'kova, T. YU. Maslovskaya, S. R. Fedyakin. M.: Biblioteka-fond «Russkoye zarubezh'ye» / «Russkiy put'», 2009. 240 s.
14. *Podporinova K. V.* Sonata v tvorchosti M. K. Metnera yak viddzerkalennya ideyno-khudozhnoyi kontseptsiiy kompozytora: avtoref. dys. ... kand. mystetstvovnavstva: 17.00.03 / Kharkivskyy derzhavnyy universytet mystetstv imeni I. P. Kotlyarevskoho.
15. *Sabaneyev L.* Istoriya russkoy muzyki. Moskva: Rabotnik Prosveshcheniya, 1924. 88 s.
16. *Shtrom A. A.* Rol' fortepiannoy partii v kamerno-vokal'nom tvorchestve N. K. Metnera: diss. ... kand. iskusstvovedeniya: 17.00.02 – muzykal'noye iskusstvo / Sankt-Peterburgskaya gosudarstvennaya konservatoriya im. N. A. Rimskogo-Korsakova. Nizhniy Novgorod, 2009. 197 s.
17. *Yasser I. S.* Iskusstvo Nikolaya Metnera/ N. K. Metner. *Vospominaniya. Stat'i. Materialy* / sost.-red., avtor vstup. stat'i, ukazately Z. A. Apetyan. Moskva : Sovetskiy kompozitor, 1981. S. 198–210.

ЖАНРОВО-СТИЛЕВЫЕ АСПЕКТЫ КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА Н. МЕТНЕРА

Джулай Анна Андреевна – кандидат философских наук, заслуженный деятель искусств Украины, профессор кафедры сольного пения, Одесская национальная музыкальная академия им. А. В. Неждановой, г. Одесса.

Сосредоточено внимание на типологических признаках камерно-вокального наследия Н. Метнера, формировавшегося на основе очевидного противостояния композитора экспериментально-авангардной линии музыкального модерна начала XX столетия. Выявлена ключевая роль в его вокальном творчестве наследия русской и немецкой романтической музыкальной классики. Обоснована новаторность его поздней вокальной лирики, представленной композициями оп. 41 («Соната-вокализ», «Сюита-вокализ»), поэтика которых тяготеет к синтезу вокальных и инструментальных форм.

Ключевые слова: камерно-вокальное творчество Н. Метнера, «Муза и мода», романс, песня, вокализ, модерн.

GENRE-STYLE ASPECTS OF CHAMBER AND VOCAL WORKS OF N. METNER

Dzhulay Anna – Candidate of Philosophy, Honored Artist of Ukraine, professor of solo singing, Odessa National Music Academy named after A. V. Nezhdanova, Odessa

Attention is focused on typological features of N. Metner's chamber-vocal heritage, which was formed on the basis of the obvious opposition of the composer of the experimental-avant-garde line of musical modernity of the early twentieth century. The key role in his vocal creativity of the heritage of Russian and German romantic musical classics is revealed. The innovativeness of his late vocal lyrics, represented by compositions by op. 41 («Sonata-vocalization», «Suite-vocalization»), the poetics of which gravitate towards the synthesis of vocal and instrumental forms.

Key words: chamber-vocal creativity of N. Metner, «Muse and Fashion», romance, song, vocalization, modern.

UDC 782.7

GENRE-STYLE ASPECTS OF CHAMBER AND VOCAL WORKS OF N. METNER

Dzhulay Anna – Candidate of Philosophy, Honored Artist of Ukraine, professor of solo singing, Odessa National Music Academy named after A. V. Nezhdanova, Odessa

The purpose of the work – revealing of poetic-intonational features of M. Metner's vocal inheritance in the context of the traditions of the domestic musical culture of the first half of the twentieth century.

The methodological basis of the work is an intonational concept of music in the perspective of analytical, musicological, genre-style analysis, inherited from B. Asafiev and his followers. At the same time, historico-cultural and interdisciplinary approaches that substantiate the poetic-intonational uniqueness of M. Metner's chamber-vocal creativity in the sphere of creative pursuits of European culture of the first half of the twentieth century were also very significant for this work.

The scientific novelty of the work is determined by the fact that it for the first time generalized genre-style specificity and evolution of M. Metner's vocal heritage, consistent with the basic spiritual and aesthetic tendencies of his creative activity.

Conclusions. Summing up the review of the genre-style specifics of N. Metner's chamber-vocal creativity, it should be noted that it was formed on the basis of the obvious opposition of the author of the experimental-avant-garde «line» of musical modernity at the beginning of the 20th century, which was captured not only in his composer, but also musical and aesthetic heritage («Muse and Fashion»), which gravitated towards the creative understanding and development of the classical tradition in art, represented by its German-Austrian (F. Schubert, R. Schumann, I. Brahms) and Russian «lines». The aforesaid is obvious in the poetic preferences of the author, focused on the lyrics of I. V. Goethe, I. Eichendorf, G. Heine, as well as A. Pushkin, F. Tyutchev and others. The result of the creative activity of N. Metner is the appearance of original compositions «Sonatas-vocalization» and «Suite-vocalization» (op. 41), whose poetics appealed to the genre synthesis of sonata, suite and song cycles, revealing its original vocal genesis.

Key words: chamber-vocal creativity of N. Metner, «Muse and Fashion», romance, song, vocalization, modern.

Надійшла до редакції 7.05.2020 р.